

Miért?

Örményország tragédiájához hozzájárult, hogy a nagyhatalmak gazdasági érdekeik miatt támogatták a széthullásnak indult török birodalmat, másrészt az ifjútörök reformisták ezt a tarka országot egységes nemzetállammá akarták alakítani. A népirtás mögött álló ideológia a pán-turanizmus volt, mely egy kizárólag türk népességből álló, Anatóliától Közép-Ázsiáig nyúló új török birodalom megteremtését kívánta elérni. Az örmények, akik ősi területükön autonómiát és szabadságjogokat követeltek maguknak, fizikai akadályai voltak a "nagy török álom" megvalósulásának.

Bizonyítékok

A genocídium legértékesebb bizonyítékai az ifjútörök kormány vezetői által küldött kódolt titkos utasítások, táviratok, és fennmaradtak azok a dokumentumok is, amelyekkel a Törökországban élő nagykövetek, attasék, misszionáriusok és segélyszervezetek képviselői folyamatosan informálták kormányaikat az eseményekről. Az Antant-erők bevonulása után az ifjútörök kormány megbukott, vezetői 1918. november 30-án hajón szöktek meg Isztambulból.

1918. december 16-án rendelte el a török parlament az örmény népirtás ügyében a terhelő adatok összegyűjtését, valamint a gyanúsítottak letartóztatását. A per maga 1919. február 5-én kezdődött, és az utolsó ítéletet 1920. január 8-án olvasták fel, teljes anyaga a *Washingtoni Kongresszusi Könyvtárban* található. Akkor tanúvallomások alapján állapította meg az elnöklő *Musztafa Nazim pasa*, hogy az örmények elleni akcióknak nem volt lokális, háborús vagy büntető jellegük, hanem előre eltervezett népirtás eszközei voltak. Ennek a népirtásnak a felelőse a török kormány, és ezenkívül a vádlottak, több mint száz személy.

Hozzátehetjük, hogy ugyanúgy felelős a végrehajtó katonaság, a kurd szabadcsapatok, a börtönből szabadon engedett bűnöző elemek és a török polgári lakosság azon része, amely részt vett a bűncselekményekben. *Talaat, Enver, Dzsemal* és *Nazim* pasákat, a főbűnösöket halálbüntetésre, másokat 15 és 10 év fegyházra, valamint száműzetésre ítélték, ennek nagy részét azonban nem hajtották végre. A mostani török álláspont a történeteket nem hajlandó beismerni, az elítélt ifjútörököket pedig rehabilitálni akarja.

(*Folytatjuk*)

(Megjelent a Képmás családmagazin 2006. júliusi számában)

"Álnokság, hazugság ellen legbiztosabb fegyver az igazság. Ez a mi fegyverünk. Most már csak ember és anyagi áldozat kell a fegyver mögé."

Wass Albert: Kard és kasza

Kovács Bálint, az erdélyi örmények magyarországi ifjú kutatója tartott előadást a Fővárosi Örmény Klub február havi rendezvényén. Tudásával, széleskörű látásmódjával ismét elkápráztatta hallgatóit. Kovács Bálint előadásának írott változatát az alábbiakban közöljük.

Kovács Bálint

Az erdélyi örmények kulturális kapcsolatai a 17- 18. században

2. rész

Kevésbé volt sikeres *Minas Barun*, aki szintén misszionáriusként érkezett Erdélybe. Ő konstantinápolyi származású volt, *Galanus*, a konstantinápolyi örmény apostoli vikárius küldte *Cacciadurus Arachielhez*, aki ajánlólevelet írt róla a Propaganda Fide római kollégiumába való felvételre. Erdélyben az 1720-as években tartózkodott, majd Bécsbe került, ahol az Erzsébetvárosiak 1733-as kiváltságlevelét kieszközölte az udvarnál. Egyik levelében kifejezetten könyveket kért a Propaganda Fide-től. Ezen kötetek zömét Rómában a Propaganda Fide adta ki, ugyanis a missziókat ők látták el a szükséges könyvekkel.

A következő fontos szerepet játszó misszionárius *Stephano Stephanovics Roska*. 1670. augusztus 22-én

született Kameniec-Podolskiban, egy örmény gregoriánus pap fiaként. Oxendio ajánlásának eredményeképp *Vardan Hunanean* érsek 1691-ben Rómába, a Collegio Urbanoba küldte tanulni. 1729-ben Erdélybe küldte őt Tobia Augustionowicz leMBERGI érsek apostoli vizitációra. Roska ekkor magával hozott egy örmény kéziratot rituálét, amelyet az erdélyi örmények használatára kifejezetten Lembergben készítettek. A kézirat jelenleg a Vatikáni Könyvtár, *Codices Vaticani Armeni* kéziratok között található, amelyről eddig a tudományos közéletnek nem volt tudomása, 2004-es római kutatómunkám során figyeltem fel erre a hungarica vonatkozású kéziraTRA 9 másikkal együtt. A kötet Tobia Augustionowicz leMBERGI örmény katolikus érsek 1728-ban keltezett levelével kezdődik, ebben megemlíti Stephano Stephanovics Roska tudományos tevékenységét a kézirat elkészítésére vonatkozóan. A rituáléban főleg az egyes szentségekre és szentelményekre vonatkozóan találhatóak szabályozások és előírások.

Szongott Kristóf szerint az erdélyi örmény nép 1732-ben kért engedélyt ahhoz, hogy kéziratot rituáléjukat Velencében kinyomtathassák. Véleményem szerint ez a rituálé a Roska által hozott rituáléval egyezik meg, amely által egy tökéletes modelljét látjuk a régiók közötti kulturális kapcsolatoknak.

Erdélyi útja során Roska plébániai társaságokat alapított, amelyek a 18. századi, 19. század eleji canonica visitatiókban is, mint jövedelemmel rendelkező társaságok szerepelnek. Ez az időszak nagyon kritikus volt az erdélyi örmény felekezet életében, így Roska a társulatok alapításával igyekezett a katolicizmuson keresztül történő összetartozás érzését erősíteni az örményekben. A kongregációk elnevezései nagy hasonlóságot mutatnak az ekkor Lembergben és Konstantinápolyban működő kongregációkkal, így ebben az esetben is egyfajta régiók közötti eszmetörténeti kapcsolatról beszélhetünk.

A 18. század második felében a kultúra közvetítése elsősorban erdélyi származású, Rómában tanult örmény papokon keresztül történt. Tehát már nem a régiókat járó, utazó misszionáriusok tevékenysége volt ekkor a meghatározó. Ez jelzi, hogy stabil egyházi szerkezete volt ekkor már a 18. században az erdélyi örmények egyházának. *Dániel Mihály* Erzsébetvárosban 1734-ben lett plébános, ő is járt Rómában, tevékenységének eredményeképp a Gergely-féle naptár teljesen alkalmazottá vált a településen, 1766-ban halt meg. Utóda *Karácsonyi János* Rómában a Propaganda Fide római kollégiumában tanult, 1766-tól a város plébánosa. Az ő idejében nagyszámban telepedtek le Csíkszépvízen gregoriánus örmények, akiket ő uniáltatott. Neki, valamint két utódának: *Patrubány Antalnak*, *Kabdebó Jánosnak* a possessor bejegyzése szerepel legtöbbször az erzsébetvárosi örmény könyvtár régi nyomtatványain, amelyek jelentős része külföldről, Rómából és más itáliai városokból érkezett. Nem vonhatjuk kétségbe tehát kultúraközvetítő szerepét, azonban ez az interregionalizmus helyett inkább egy sajátos, Róma-Erdély közötti közvetítő szerepet jelentett. Szamosújvár esetében *Korbuly Kelemen* tevékenysége érdemel említést, aki 1746-ban született, szintén Rómában tanult, 1791-ben szamosújvári főesperessé és tiszteletbeli kanonokká nevezték ki, illetve választották meg. 1810-ben halt meg.

A személyek mellett az örmény kultúrát közvetítő intézményeket is fontos kiemelni. Már többször szóltam a Sacra Congregatio de Propaganda Fide-ről, meg kell említeni a *Fratres Unitores* rendjét is, amely 13. századi domonkos alapítású rend. Az első rendházak Konstantinápolyban, Kaffában, perzsa és örmény területeken, például Erzurumban voltak, 1378-ban Lembergbe is eljutottak. Eszmetörténeti kontinuitást jelent, hogy azok a hibapontok, amelyek "Errores et abusus inter armenos vigentes" vagy "Errores et abusus ecclesiae armenae" címmel korszakunkban a 17. század végén, a 18. század elején nagyon is jelentős szerepet töltek be Erdélyben, valamint több uniált örmény közösség életében, azok innen a 14. századból erednek, a Fratres Unitores szellemi közegéből.

A mechitarista szerzetesrend bemutatása önálló tanulmányt igényel, csak annyit említenék közismert voltuk miatt, hogy az Erdéllyel eleinte kapcsolatot tartó velencei mechitaristáknak Khalkédónban és Konstantinápolyban volt rendházuk, a bécsi ágának pedig Pancaldi-ban, Smyrne-ban.

Végül a közvetítés "tárgyai" érdemelnek említést. Mindenekelőtt *Clemens Galanus* theatinus szerzetes munkássága, mint az újkori örmény uniós irodalom egyik nagy alakjának irodalmi megvalósítója fontos, kötetei rendszerint több példányban találhatóak meg az erzsébetvárosi, szamosújvári, gyergyószentmiklósi örmény könyvtárakban. Nem járt Erdélyben, de a vizsgált korszakban élt *Jacobus Villotte*, aki francia

származású jezsuitaként a 17. század végi - 18. század eleji örmény missziószervezés irodalmi programjának nagyformátumú alakja. Több helyen is megfordult, leveleiből - amelyeket Rómába küldött és fennmaradtak - kitűnik, hogy Konstantinápolyban és Erzurumban is tevékenykedett. Műveit a Propaganda Fide adta ki Rómában az 1710-es és 1720-as években. A rendtörténet 9 munkát tart számon tőle, amelyek közül több megtalálható az erdélyi örmény könyvtárakban, sok esetben duplum példányban.

Végül két eszmetörténeti folyamatot említettem meg, a kalendárium körüli bonyodalmakat, és az örmény szentkultusz erdélyi megjelenését. A témakörök átfogó jellege és terjedelmes volta azonban önálló tanulmányt és hosszú vizsgálatokat igényel.

Előadásomban igyekeztem átfogó, de közel sem teljes képet alkotni azokról a kapcsolódási lehetőségekről, amelyek valamilyen szinten összekötötték az Erdélybe letelepült örményeket a többi kultúrtörténeti régió örmény diaszpóráival. Külön felhívom a figyelmet arra, hogy az egyes közvetítő személyek, valamint az ázsiai területeken működő örmény misszionáriusok sok esetben ugyanabban a korban, ugyanabban a városban éltek, tehát a személyes ismeretséggel megszerzett ismereteket, benyomásokat is magukkal tudták hozni, nem csak a nyomtatott kiadványokat. Próbáltam egyben sajátos nézőpontból megközelíteni ezeket a folyamatokat, amelyek alapvető fontosságúak az erdélyi örmény könyvtárak művelődéstörténeti hátterének bemutatásához.

Pénzbírságra ítélték pénteken Lausanne-ban egy török politikust az örmény népirtás tagadásáért

Dogu Perinceket, a Török Dolgozók Pártja vezetőjét a svájci antirasszista törvény megsértése címén marasztalták el. Ezért 3000 svájci frank (kb 1860 euro) bírságot kell fizetnie, és - felfüggesztve - további 90 napos időszakra szóló pénzbírságra, ezen belül napi 100 svájci frank (62 euro) megfizetésre kötelezték. A politikus 2005 májusában, a mai Törökország megalakulását jelentő lausanne-i szerződés évfordulóján tartott megemlékezések során két beszédében is a nagyhatalmak által kitalált "nemzetközi hazugságnak" nevezte az első világháború idején történt örmény népirtást.

(MTI, Transindex, 2007. márc.12.)

Eredmények az Örmény kisebbségi választások második fordulóján

2007 március 4-én választottak az örmény kisebbségi elektorok fővárosi és országos képviselőket. A szavazások eredménye:

A Fővárosi Örmény Önkormányzat tagjai (9 fő):

1. Dr. Issekutz Sarolta	EÖGYKE
2. Heim Pál	EÖGYKE
3. Kátainé Szilvay Ingrid	EÖGYKE
4. Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit	EÖGYKE
5. Wertán Kinga	EÖGYKE
6. Szárkiszján Ádámné	MÖSE
7. Szilágyi Jánosné	MÖSE
8. Dr. Serkisian Szeván	ARMENIA
9. Moldován Domokos	ARMENIA

A testület a március 19-i alakuló ülésén *dr. Issekutz Saroltát* választotta ismét elnöknek.

Az Országos Örmény Önkormányzat tagjai (25 fő):